

PSYCHOLOGY

Гендерні відмінності в прояві агресивності у підлітків

Т. М. Архипова

Кафедра практичної та клінічної психології, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
Corresponding author. E-mail: tanyusha.arhipova@gmail.com

Paper received 03.11.21; Accepted for publication 18.11.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-259IX101-13>

Анотація. У статті наведено результати психологічного дослідження гендерних особливостей агресії старшокласників. Метою дослідження було визначення гендерних особливостей агресивної поведінки підлітків. Вивчення гендерних особливостей підліткової агресивності проводилося в кілька етапів. Організаційно – відібрано необхідні діагностичні методики та сформована вибірка респондентів. Наступний етап - дослідження, третій етап - аналітична робота: проведено порівняльний аналіз з використанням методів математичної обробки статистичних даних, використано t-критерій для середніх - тест Стьюдента і знайдено деякі результати. Аналіз емпіричних даних проводили за допомогою пакету статистичних програм IBM SPSS Statistics.

Ключові слова: підлітки, гендерні відмінності, агресія, агресивність, фрустрація, психічне здоров'я.

Введення. Феномен агресії завжди привертав увагу суспільства. Тому не випадково перші спроби проаналізувати це явище, зрозуміти його причини були зроблені ще в донауковий період – у галузі релігії. Виникнення на початку ХХ століття двох потужних теоретико-методологічних напрямків - психоаналізу і біхевіоризму - зумовило два основних підходи до проблеми агресії: як вродженої властивості - вчення про "танатос" Фрейда і як реакції на несприятливі зовнішні стимули - концепція «фрустрація - агресія» Д. Долларда і Н. Міллера. Проблема агресивної поведінки особистості вже майже півстоліття є предметом дослідження різних гуманітарних наук, таких як психологія, біологія, соціологія, екологія. Зміни в суспільстві, які викликали соціальні конфлікти, посилення насильства, поставили феномен агресії в центр уваги психології. Той факт, що проблема агресивної поведінки особистості є однією з найактуальніших як у психологічній, так і в інших гуманітарних науках. - соціологія, кримінологія та природничі науки - медицина, біологія, фізіологія та ін., призвело до низки методологічних проблем. Основною з них є наявність різних визначень, теорій, моделей.

Короткий огляд публікацій на тему показали, що в даний час недостатньо даних про характер агресії у дітей старшого шкільного віку залежно від статі. У дослідженнях І. Борисової та В. Бірякіної несподіваним висновком, встановленим під час емпіричного дослідження, було виявлення великої кількості хлопців і дівчат з андрогенними ознаками і невеликої кількості юнаків з маскулітними ознаками, вони виявили, що чим вища жіночність, тим нижче фізична агресія і вищий індекс непрямой агресії, дратівливості, образи, провини та ворожості. Особам з чоловічими якостями властиві не образа і почуття провини, а фізична агресія. Негативізм, підозрілість, вербальна агресія та індекс агресивності не мають відношення до статі. На їхню думку, такі зміни пов'язані з трансформацією способу життя в 21 столітті [2]. У дослідженні В. А. Озерової за рахунок кореляційного аналізу виявлено зворотний зв'язок між індексом ІС (гендерна ознака) та показником фізичної агресії, а також зворотний зв'язок між індексом ІС та вербальної агресією та прямий зв'язок між почуттям провини. і індекс ІС [4]. В емпіричній роботі А. Реана та І. Конової, в якій аналізувалися відмінності в агресивності респондентів залежно від їх статі, було виявлено, що дівчата демонструють дещо вищий рівень ворожості (W

= 37,954, p < 0,001), але за фактором готовності до фізичної та вербальної агресії) відмінності статистично достовірні (W = 28,793, p < 0,001) і вищі показники виявлені у хлопчиків. Рівень підозрілості у дівчат також вищий, ніж у хлопців [5]. У дослідженні Л.В.Вашиненка, Є. В.Сфімова та Д. М. Івашиненко виявили, що для хлопчиків більше характерна фізична агресія, а для дівчат непряма - роздратування і образа. Агресивна поведінка у підлітків має поліморфізм і різне прогностичне значення [3]. У роботі М. В. Третьякова, за даними дослідження, майже 50% дівчат виявляють дратівливість, 35% - негативізм і вербальну агресію, 20% - підозрілість і відсутність фізичної агресії, тоді як хлопчики лише в 10-15% випадків використовують фізичну агресію, вербальну агресію, дратівливість і негативізм [6]. Протилежні показники бачимо в роботі Арзуманян О.В., де встановлено, що 70% учнів підліткової групи за тестом А. Басс-А. Подарунки та тестова «анкета Л. Г. Почебут» мають високий рівень агресивної реакції, часто вони не контролюють свою агресію. Вони схильні до фізичної агресії, підозрілості, вербальної агресії. Лише 10% респондентів виявили низький рівень агресії [1]. У роботі Л. В. Зубової та А. А. Кірієнко порівняльний аналіз вираженості різних форм агресії серед юнаків і дівчат показав, що більшість хлопчиків мають високі показники за шкалами «фізична агресія» та «підозрілість», а у дівчат більш виражені оцінки «Образа» та «негативізм», «вербальна агресія», «вина» [7]. Тому подальше вивчення агресивної поведінки є необхідним і дозволить розширити коло характеристик життя та психічного здоров'я підлітка.

Мета. Дослідження гендерних особливостей агресивної поведінки старших школярів.

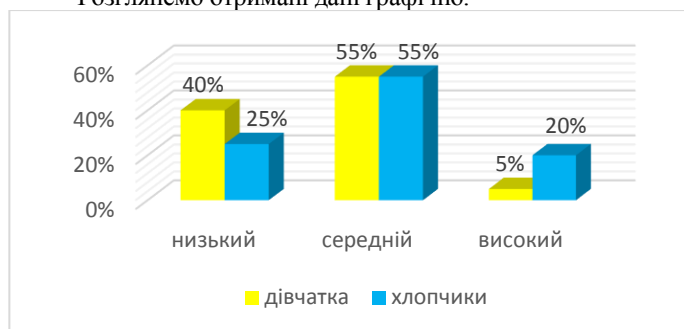
Матеріали та методи. Ми використовували такі методи: методику самооцінки психічних станів Г. Айзенка, методику вивчення агресії А. Басса-А. Тест на агресію - анкета Л. Г. Почебут. Перед дослідженням дітей було опитано, пояснили принципи опитування, терміни та поняття, які в ньому використовуються: агресія, агресивність, фрустрація, ригідність і тривожність.

Результати та обговорення. Загальна вибірка дослідження складала 80 осіб: 40 дівчат і 40 хлопчиків. До участі в дослідженні взято групу підлітків 10-11 класів. Дослідження проводилося на базі Подільської ЗОШ №9. За даними анкети Айзенка ми маємо такі результати: у групі дівчат майже всі показники тривожності знахо-

дяться в межах норми і лише у 4 дівчат показники трижовності в допустимих межах. У двох дівчат дещо завищені показники фрустрації та ригідності. Ще у двох всі характеристики в межах норми і завищено лише індекс агресії. У чотирьох дівчат також було виявлено завищений індекс ригідності. ще двоє мають завищений рівень розчарування; вісім випробовуваних мали завищені показники агресії, а чотири – ригідності.

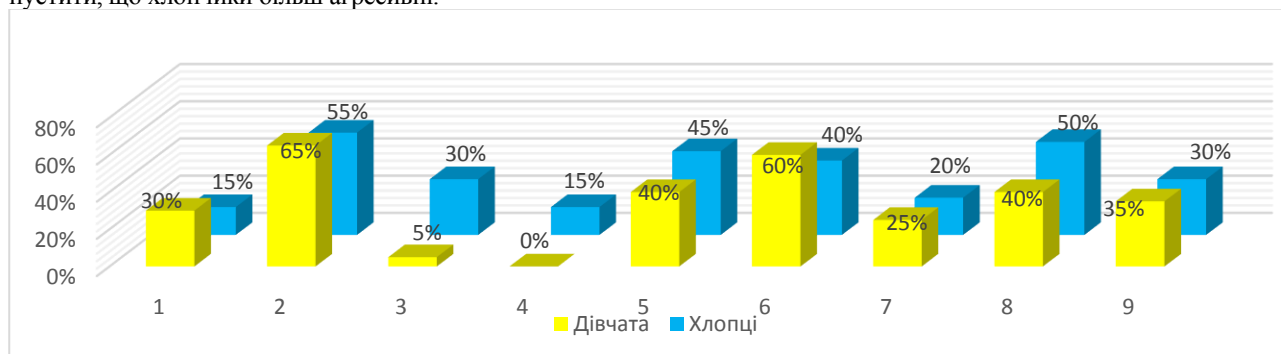
Ми маємо такі результати: 40% дівчат і 25% хлопців мають низький рівень агресії; 55% дівчат і хлопців мають середній рівень агресивності; і лише 5% дівчат і 20% хлопців мали високий показник.

Розглянемо отримані дані графічно.

Діаграма 1. Результати опитувальника Айзенка

Середні значення індексу агресивності дівчат - 8; для хлопчиків - 10,95. Критичне значення t-критерію Стюдента дорівнює 1,99. F-число ступенів свободи $80-2 = 78$, розрахунки t-критерій Студета = 2,06 при рівні значущості $p = 0,05$ ($2,06 > 1,99$). У цьому випадку дослідження показало суттєві відмінності: тож можна припустити, що хлопчики більш агресивні.

Діаграма 2. Результати методики А. Басса-А. Дарки респондентів на різні форми і ступені агресивної поведінки в процентному співвідношенні.

Примітка: за шкалою фізична агресія: 1 - низький рівень, 2 - середній рівень, 3 - високий; за шкалою вербальна агресія: 4 - низький рівень, 5 - середній, 6 - високий; за шкалою непряма агресія: 7 - низький рівень, 8 - середній, 9 - високий рівень.

Третє дослідження проведено за методом тестування Почебут Л.Г. Порівнявши середні значення індексу агресивності, отримані цим методом, за допомогою t-критерію Стюдента, отримано такі результати: у дівчат - 16,25; для хлопчиків - 17,75. F-кількість ступенів свободи $80-2 = 78$, t-критерій Стюдента = 0,81 при рівні значущості $p = 0,05$ критичне значення = 1,99 ($0,81 < 1,99$) Ці результати показують відсутність значущих відмінностей у рівнях агресії між хлопчиками і дівчатками, але виявили, що 30% хлопчиків і дівчаток мають низький рівень вербальної агресії; на середньому рівні 40% респондентів; на високому рівні у 30% дівчат і хлопців. Отримані дані свідчать про те, що діти часто використовують у спілкуванні словесні образи. Фізична агресія: низький рівень у 60% дівчат і 25% хлопців; середній рівень 30% дівчат і 35% хлопців; високий рі-

зультати дослідження показників та форм агресії хлопців за методикою Басса-Дарки показали такі результати: низький рівень фізичної агресії виявлено у 30% досліджуваних дівчат і 15% хлопчиків; середній рівень у 65% дівчат і 55% хлопців; високий рівень у 5% дівчат, а в хлопчиків значно більше - у 30%. Вербальна агресія у 40% досліджених дівчат середня і у 60% висока. У хлопчиків вербальна агресія виявлялася на таких рівнях: 15% низький, 45% середній і 40% високий. Показники непрямой агресії: 25% дівчат і 20% хлопчиків на низькому рівні, 40% і 50% на середньому рівні відповідно, на високому рівні непряма агресія у 35% дівчат і 30% хлопчиків. Індекс агресивності на високому рівні виявлений у 2 хлопчиків (5% від усієї досліджуваної групи), ще у двох цей показник знаходиться на межі норми. Решта респондентів (і хлопці, і дівчата) мають середні показники агресії.

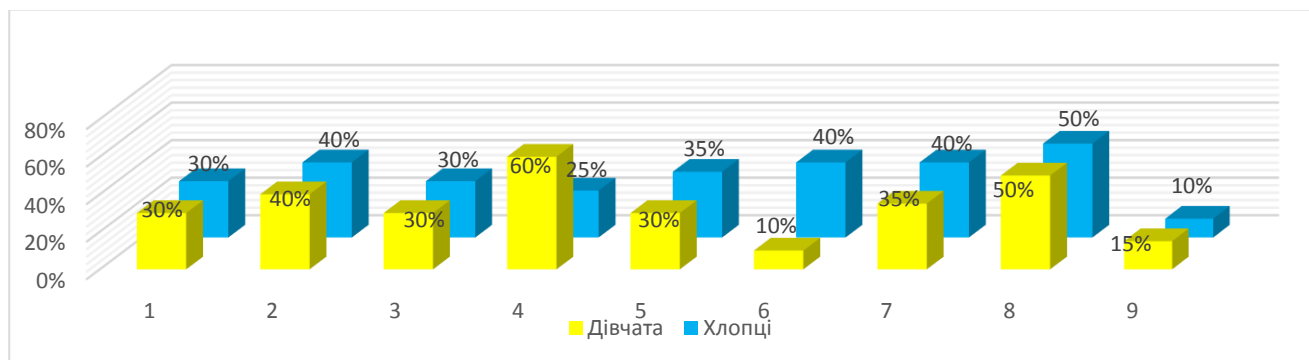
У досліджуваній групі старшокласників показники ворожості більш виражені, ніж агресії. При цьому у хлопчиків більш виражена фізична агресія, а у дівчат вербальна. З точки зору фізичної агресії. $t=1,98$ відмінності не є статистично значущими $p = 0,05$; число ступенів свободи $F=78$, критичне значення t-критерію=1,99 при рівні значущості $=0,05$, але є підстави вважати, що фізична агресія більш виражена у хлопчиків, ніж у дівчат.

Показники вербальної агресії. $t = 0,89$ відмінності статистично не значущі, число ступенів свободи $F = 78$ критичне значення t-критерію = 1,99 при рівні значущості = 0,05, але ми маємо підстави вважати, що дівчата більш схильні до вербальної агресії.

Розглянемо отримані дані графічно.

вень - 10% дівчат і 40% хлопців. Ці результати вказують на можливість застосування фізичної сили проти інших людей. Предметна агресія: низький рівень у 35% дівчат і 40% хлопців; середній рівень у 50% усіх респондентів; високий ступінь - у 15% дівчат і 10% хлопчиків. Емоційна агресія: низький рівень у 30% усіх респондентів; середній рівень у 50% дівчат і 60% хлопців; високий рівень у 20% дівчат і 10% хлопців. Високі показники емоційної агресії характеризують цих дітей недружелюбно, вони відчують емоційну відчуженість у спілкуванні з іншими людьми. Аутоагресія: низький рівень у 20% як хлопців, так і дівчат; середній рівень - 35% усіх респондентів; високий рівень - у 45% дітей. У дітей з високим рівнем аутоагресії ослаблені механізми психологічного захисту.

Розглянемо отримані дані графічно.

Діаграма 3. Результати хлопчиків і дівчаток по тесту Л. Г. Почебут на різні типи агресії в процентному співвідношенні.
Примітка 1: за шкалою вербальна агресія: 1 - низький рівень, 2 - середній рівень, 3 - високий; за шкалою фізична агресія: 4 - низький рівень, 5 - середній, 6 - високий; за шкалою предметна агресія: 7 - низький рівень, 8 - середній, 9 - високий рівень.

Висновки. Дана стаття є емпіричним дослідженням, яке проводилося з метою вивчення феномену агресії у старшокласників. У нашій роботі для обробки отриманих даних було використано тест Стьюдента, який показує, що за індексом агресивності дівчата та хлопці знаходяться в зоні невизначеності, тобто в критичній зоні, але за таблицями та графіками можна вважати, що у хлопчиків більше переважає фізична агресія, у дівчат

словесна. Досліджувана проблема багатогранна. У нашій роботі відображені лише ті її аспекти, які впливають із поставлених завдань. Важливу роль у приборканні агресивної поведінки відіграє розвиток у дітей психологічних процесів емпатії, співчуття, співпереживання - це все, що лежить в основі вміння розуміти інших людей і сприяє формуванню уяви про їх унікальність і цінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арзуманян О. В. Особенности проявления агрессивности у подростков с различным типом темперамента // Международный студенческий научный вестник. 2018. № 6.
2. Борисова И. В., Бирякина В. И. Гендерные особенности агрессивности юношей и девушек. Текст научной статьи по специальности «Психологические науки» 2016. 123 с.
3. Иващенко Л. В., Ефимова Е. В., Иващенко Д. М. Специфика проявления агрессивных тенденций в студенческой среде ТулГУ // Вестник новых медицинских технологий. 2016.
4. Озерова В. А. Трансформация агрессивного поведения в современном обществе / А.В. Озерова, А.А. Ларина // Синергия. – 2018. С.36-41.
5. Реан А. А., Коновалов И. А. Проявление агрессивности подростков в зависимости от пола и социально-экономического статуса семьи // Национальный психологический журнал. 2019. С. 23–33.
6. Третякова М. В. Половозрастные особенности акцентуации характера и агрессивного поведения подростков как компоненты безопасности личности. 2019. С.137-148.
7. Зубова Л. В. Индивидуально-личностные особенности агрессивности подростков различных типов направленности личности: монография / Л.В. Зубова, А. А. Кириенко; ФГБОУ ВО «ОГУ», Экспресс-печать. – Оренбург, 2016. 136 с.

REFERENCES

1. Arzumanjan O. V. Osobennosti projavlenij agressivnosti u podrostkov s razlichnym tipom temperamenta. Mezhdunarodnyj studencheskij nauchnyj vestnik. № 6. 2018.
2. Borisova I. V., Birjakina V. I. Gendernye osobennosti agressivnosti junoshej i zhenshhin. Kazanskij pedagogicheskij zhurnal. 2016. T. 114. № 1. S. 192–198.
3. Ivashinenko L. V., Efimova E. V., Ivashinenko D. M. Specifika projavlenija agressivnyj tendencij v studencheskoj srede TulGU. Vestnik novyh medicinskih tehnologij. № 2. 2016. S. 228-232.
4. Ozerova V. A., Larina A. A. Transformacija agressivnogo povedenija v sovremennom obshhestve. Sinergija. – 2018. S.36-41.
5. Rean A. A., Kononov I. A. Projavlenie agressivnosti podrostkov v zavisimosti ot pola i social'no-jekonomicheskogo statusa sem'i. Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal. 2019. S. 23–33.
6. Tretjakova M. V. Polovozrastnye osobennosti akcentuacii haraktera i agressivnogo povedenija podrostkov kak komponenty bezopasnosti lichnosti. Psihologija i pedagogika. 2019. S.137-148.
7. Zubova L. V. Individual and personal characteristics of aggressiveness of adolescents of various types of personality orientation: monograph / L. V. Zubova, A. A. Kirienko; FSBEI VO "OSU", Express print. - Orenburg, 2016.136 p.

Gender differences in the manifestation of aggressiveness in adolescents

T. M. Arkhypova

Abstract. The article presents an empirical study of gender differences in the manifestation of aggressiveness in adolescents. The survey was carried out among adolescents in grades 10-11 of Podolsk school No. 9. The sample consisted of 80 people: 40 girls and 40 boys. The age of the respondents is 15-16 years old. The study was carried out using three methods: the method of self-assessment of mental states by G. Eysenck, the method of studying aggression by A. Bass-A. Gift and aggression test L. G. Pochebut. We hypothesized that there might be differences in the aggressive behavior of male and female respondents. Thus, it was found that boys more often use physical aggression, and girls more often use verbal aggression. A statistically significant inverse relationship was found between the level of physical and objective aggression in the group of boys of senior school age. As a result of the analysis of the relationship between verbal aggression and negativism in the male group, a statistically significant correlation was found. A direct proportional relationship was found between the level of irritability and verbal aggression and between the level of irritability and negativism of male respondents. Between rigidity and aggressiveness and between the level of resentment and aggression, a direct proportional statistically significant relationship was found in the group of adolescent girls. The results of the work can be used as a source. actual expansion in the study of the phenomenon of aggressive behavior. The research materials can be used to train future teachers and psychologists, as well as to write other scientific papers related to this problem. Prospects for further research in this direction are the study of the relationship between aggressive behavior of high school students and factors of mental health.

Keywords: adolescents, gender differences, aggression, frustration, mental health.